

#mygoalisahome

DWIE KONFERENCJE, JEDEN CEL - MIESZKANIE

ZAPIS Z KONFERENCJI „NAJPIERW MIESZKANIE W EUROPIE” I „FEANTSA ANNUAL POLICY CONFERENCE”, 9 - 10 CZERWCA 2016

PARTNERSTWO STRATEGICZNE „DROGI Z BEZDOMNOŚCI” ERASMUS+

Opracowanie: Katarzyna Lech, Katarzyna Chotkowska, Julia Wygnańska

Erasmus+

PARTNERSTWO „DROGI Z BEZDOMNOŚCI”

Partnerstwo strategiczne „Drogi z bezdomności” powstało, aby zgromadzić i popularyzować wiedzę o programach mieszkaniowych dla osób doświadczających bezdomności tworzonych w Europie Centralnej oraz zbudować sieć współpracy wokół tego zagadnienia. W naszym regionie w obszarze bezdomności dominują programy oparte o pomoc doraźną w postaci posiłków, noclegowni i schronisk. Programy mieszkaniowe, w których pomoc w procesie wychodzenia z bezdomności opiera się o pobyt w mieszkaniu są wciąż rzadkością mimo tego, iż badania i międzynarodowe doświadczenia wskazują na ich skuteczność i konieczność wprowadzenia na szerszą skalę. Z kolei interesariusze, osoby tworzące programy pomocowe mało o sobie wiedzą, koncentrując się na nawiązywaniu kontaktów z organizacjami z krajów starej UE. Tymczasem łączą nas doświadczenia wynikające z podobnej historii w okresie powojennym i co za tym idzie podobne wyzwania w budowaniu nowoczesnych strategii wobec bezdomności. W ramach partnerstwa zorganizowano pięć wizyt studyjnych w stolicach krajów organizacji partnerskich czyli w Budapeszcie, Pradze, Bukareszcie, Warszawie i Brukseli, publikacje internetowe, stworzenie rekomendacji oraz wskazówek do programów doskonalenia zawodowego pracowników. Polscy uczestnicy każdej wizyty przygotowali szczegółowe zapisy przedstawionych rozwiązań, programów, usług i badań. Są dostępne na stronie www.czynajpierwmieszkanie.pl:

<http://www.czynajpierwmieszkanie.pl/programy-mieszkaniowe-dla-osob-bezdomnych-w-europie-centralnej/>

Na zakończenie współpracy partnerzy projektu uczestniczyli w dwóch międzynarodowych konferencjach poświęconych najnowszym doniesieniom o współczesnych programach wychodzenia z bezdomności, w tym programie „Najpierw mieszkanie”, którego pilotażowa realizacja właśnie zakończyła się w Belgii. Strona konferencji (program oraz oryginalne prezentacje):

<http://www.feantsa.org/spip.php?article5131&lang=en>

Polscy uczestnicy partnerstwa:

Aleksandra Różycka (Budapeszt), Małgorzata Wagner (Budapeszt), Paweł Ciołkowski (Budapeszt), Elżbieta Kocon (Praga), Olga Szejter (Praga), Agata Pietras (Bukareszt), Piotr Busz (Bukareszt), Katarzyna Chotkowska (Bruksela), Katarzyna Lech (Bruksela), Julia Wygnańska (koordynatorka).

Strona partnerstwa strategicznego „Drogi z Bezdomności”:

<http://www.bmszki.hu/en/erasmus/erasmus-project>

SPIS TREŚCI:

CEL: MIESZKANIE	3
NM W POLSCE – PROGRAM Z WYŻSZEJ PÓŁKI	4
KONFERENCJA NA RZECZ KONSENSUSU 5 LAT PÓŹNIEJ	5
PROGRAMY OPARTE O MIESZKANIA	7
CLARE VILLAGE, IRLANDIA	7
THE DOMUSPROJECT, BELGIA	8
REDUKCJA SZKÓD = REDUKCJA RYZYKA	9
NAJPIERW MIESZKANIE W GLASGOW	9
SHARED SOLUTIONS – KOPRODUKCJA USŁUG	10
WYCINKI	11

CEL: MIESZKANIE

"The sky is the limit if you have a roof over your head"

Xavier Prats Monne

9 i 10 czerwca 2016 roku w Brukseli odbyły się dwie konferencje poświęcone bezdomności. Pierwsza dotyczyła programu „Najpierw mieszkanie Belgia”, którego pilotaż właśnie się zakończył. Prezentację przedstawiającą wnioski wygłosiła Coralie Buxant, Koordynatorka Housing First Belgium (Link: [Latest Evidence and learnings from the Belgian experiment](#)). Drugim wiodącym tematem konferencji była publikacja pt. „Housing First Guide Europe”. To poradnik o programie NM w Europie, który podczas konferencji miał swoją premierę (www.housingfirstguide.eu). Poradnik jest dostępny w skróconej wersji papierowej oraz poszerzonej internetowej zawierającej min. krótkie filmy przedstawiające doświadczenia uczestników i prowadzących programy NM.

Druga konferencja to doroczna konferencja FEANTSA poświęcona całokształtowi polityki wobec bezdomności w Europie. Obie konferencje były organizowane przez FEANTSA we współpracy z [Belgian Public Planning Service - Social Integration](#), [Housing First Belgium](#), and [Steunpunt Algemeen Welzijnswerk](#) i innych partnerów.

Cele konferencji:

- Przedstawienie rezultatów pilotażowego wdrażania programu „Najpierw mieszkanie” w Belgii i innowacyjnego podejścia do problemu bezdomności w Belgii.
- Wypracowanie sposobu przedstawiania problemu bezdomności i nadania mu odpowiedniej rangi w polityce europejskiej.
- Pokazanie dobrych praktyk w obszarze walki z bezdomnością z różnych rejonów Europy.
- Poszerzenie debaty o bezdomności o różne obszary: zdrowie, mieszkanie, zatrudnienie, migracja, młodzież, profilaktyka.
- Przybliżenie różnych sposobów walki z bezdomnością w Brukseli (wizyty studyjne)

O randze wydarzenia może świadczyć około 1000 zarejestrowanych uczestników z 23 krajów Europy, Stanów Zjednoczonych i Kanady. Konferencję, wraz z organizatorami, otwierała Matylda Królowa Belgów. W obradach uczestniczyli min. Xavier Prats Monne - Dyrektor Generalny Wydziału Zdrowia Komisji Europejskiej, Denis Haveaux - Dyrektor Generalny Europejskiego oddziału Czerwonego Krzyża, Corinne Cahen – Minister Rodziny i Integracji Luksemburga oraz twórca Programu „Najpierw mieszkanie” Sam Tsemberis.

Podczas konferencji przedstawione zostały przykłady dobrych praktyk i studia przypadków dotyczących pomocy osobom w kryzysie bezdomności z kilku krajów europejskich.

W licznych dyskusjach plenarnych i warsztatowych powtarzały się jak mantra słowa o skuteczności i prostocie programu Najpierw mieszkanie. O tym, że aby środki przeznaczone na walkę z bezdomnością były dobrze wykorzystywane musi istnieć ścisła współpraca międzyresortowa.

Mówiono o potrzebie uwspólnienia polityki dotyczącej walki z bezdomnością zarówno na poziomie EU, na poziomie poszczególnych państw i na poziomie lokalnym. Postulowano stworzenie sieci pozwalającej nawiązywać współpracę, wymieniać doświadczenia między różnymi regionami w różnych krajach.

Tsemberis: „W Nowym Jorku zaczynaliśmy z 50 klientami i 5 pracownikami/asystentami (case managers), którzy z nimi pracowali. Po dwudziestu latach wciąż wiele elementów, o których wspominać mówię o waszych dwu, trzyletnich projektach wciąż jest ważnych dla nas. Nadal nie ma jednego sektora/instytucji, do której możesz pójść i powiedzieć, że chcesz kupić/wynająć 300 mieszkań na Najpierw mieszkanie. Cały czas potrzebne są różne źródła finansowania: z wielu ministerstw otrzymywane w różnym czasie. Potrzebne są środki od samorządów lokalnych i władz centralnych – są kluczowe dla upowszechnienia programu. W USA w największym stopniu przyczynił się do tego Veteran's Aid Program (Federalny Program Wsparcia dla Weteranów). Okazało się, że jest 70000 weteranów żyje na ulicach. Zostało to odebrane jako ogromna porażka - na tyle duża, że dwa ministerstwa ds. zdrowia i ds. weteranów połączyły swoje siły. Kiedyś było wiele szpitali dla weteranów. Zostały one przeorganizowane, stworzono system oparty o program NM. Większość ludzi chronicznie bezdomnych jest teraz w mieszkaniach. Ponieważ udało się pomóc weteranom, ludzie myślą, że może udać się z innymi ludźmi. Podróżując po Europie mam wrażenie, że skala bezdomności jest tu znacznie mniejsza: 500 osób w mieście, 300 osób – w czym problem? Rozwiążcie to natychmiast!”

Tsemberis uważa, że kolejnym krokiem, po uporaniu się z bezdomnością jest włączenie beneficjentów w tkankę społeczną. Podkreślił konieczność utworzenia programów zapobiegania bezdomności mówiąc, że byłoby dobrze by NM nie musiał działać w nieskończoność.

Jego słowa konwenują z wypowiedzią innego prelegenta podkreślającego, że im krócej człowiek tkwi w bezdomności tym mniejszym nakładem środków i starań można mu pomóc.

Mówiono także, że pierwszym efektem wdrażania projektu NM jest zorientowanie się ile osób na danym obszarze potrzebuje realnie pomocy w wychodzeniu z bezdomności.

Kolejnym wnioskiem płynącym z doświadczeń wprowadzania NM jest to, że projekt powinien być dostępny dla wszystkich, choć nie każdy potrzebujący skorzysta.

W codziennej pracy w projektach NM często na początku pojawia się opór i niechęć, nieufność ze strony bezdomnych. Używanie prostego języka, stała obecność, nieinwazyjność proponowanej pomocy to droga do sukcesu. Zaufanie buduje się z czasem i jego podstawą jest udowodnienie że oferowana w projekcie pomoc jest dostosowana do potrzeb konkretnej osoby bezdomnej. Dużą siłą miały wypowiedzi, że w walce z bezdomnością nie chodzi o znalezienie najtańszego sposobu pomocy lecz najskuteczniejszego. Podkreślano, że takie właśnie cechy ma projekt NM.

Podsumowanie głównych ustaleń w punktach:

- NM udało się wdrożyć w wielu miastach na świecie min. (poza USA) w Kanadzie i Belgii.
- Wierność (*fidelity*) zasadom Najpierw mieszkanie ma zasadnicze znaczenie dla skuteczności.
- Program NM szybko kończy bezdomność.
- NM ma również inne pozytywne rezultaty.
- NM dobrze wykorzystuje publiczne pieniądze.
- Niewielkiej grupie osób z bardzo szczególnymi potrzebami nie udało się skorzystać z NM.

Podczas obrad pojawiła się obietnica ze strony FEANTSA, że organizacja ta będzie się domagać od EU, na podstawie 34 artykułu Deklaracji Praw Człowieka, włączenia do polityki europejskiej programów Najpierw mieszkanie. Wówczas politycy różnych krajów Europejskich nie będą już mogli marginalizować tematu bezdomności. Usłyszeliśmy zapewnienia, że już dziś problemy bezdomnych chorujących psychicznie są w kręgu zainteresowania Wydziału Zdrowia Komisji Europejskiej oraz, że EU popiera wdrażanie projektu NM w Europie.

Obecnie w Europie około 4 miliony ludzi rocznie doświadczają bezdomności. Można by to nazwać cichą rosnącą epidemią bezdomności na kontynencie. Politycy korzystając ze złego PR osób bezdomnych odkładają rozwiązanie problemu na margines. Narasta problem migracyjny i wydaje się, że idealnym partnerem dla rządów Państw stają się właśnie organizacje działające skutecznie w obszarze walki z bezdomnością.

Podsumowanie wniosków z realizacji programów „Najpierw mieszkanie” w Europie znajduje się w prezentacji [State of play of Housing First in Europe](#) przedstawionej przez Volkera Busch-Geertsemę, Koordynatora Europejskiego Obserwatorium Bezdomności.

NM W POLSCE – PROGRAM Z WYŻSZEJ PÓŁKI, KOMENTARZ

Julia Wygnańska

„Najpierw mieszkanie” to program, który w Polsce ze względu na obecny stan systemu pomocy i postrzegania bezdomności jest programem „z wyższej półki”. Jego wdrożenie wymaga przekroczenia naprawdę WIELU barier.

Tsemberis: „Jak słyszysz, że coś kończy bezdomność to zakładasz, że kończy potrzebę zajmowania się bezdomnymi. A to jest kończenie bezdomności człowieka, ale niekoniecznie oznacza to kończenie zajmowania się ludźmi, którzy byli bezdomni albo mogą się nimi stać.”

Po pierwsze, NM pomaga ludziom najbardziej wykluczonym, wykluczonym spośród wykluczonych, bezdomnym, którzy nie uzyskują pomocy w placówkach dla bezdomnych. Mieszkania kolejka wykluczonych przed nimi jest bardzo długa i w powszechnym mniemaniu prawie wszyscy zasługują bardziej.

Po drugie, NM wykorzystuje narzędzia najwyższej jakości, niestosowane w programach wsparcia dla osób bezdomnych, czyli samodzielne mieszkania zlokalizowane w otwartym środowisku oraz wsparcie świadczone przez wysokokwalifikowanych specjalistów w dużym wymiarze godzin. Wsparcie takiej jakości nie tylko nie jest spotykane w programach dla bezdomnych, ale w ogóle w programach wspierających ludzi wykluczonych w Polsce min. dla osób z zaburzeniami psychicznymi czy z niepełnosprawnością fizyczną.

Po trzecie, NM opiera się o bardzo światłe zasady pomagania kładące nacisk na samostanowienie i poszanowanie praw człowieka. Nie ma tu miejsca na wymuszanie pożądanych zachowań podpisem pod kontraktem z sankcją wycofania pomocy z powodu braku postępu w osiągnięciu celu. Nie ma miejsca na wyższość pracownika udzielającego pomocy nad klientem/pacjentem, który musi się o nią starać, wręcz błagać.

Po czwarte, NM to program drogi. Jego efektywność kosztową zweryfikowano pozytywnie w krajach o rozwiniętym tradycyjnym systemie wsparcia: przestronnych i świeżo zbudowanych nie przeludnionych noclegowniach i schroniskach z pełną kadram finansowaną w całości z budżetów samorządowych lub centralnych. W Polsce system ten jest słabo rozwinięty oparty o infrastrukturę, której nikt inny nie chciał, remontowaną ogromnym wysiłkiem dzięki wyproszonym darowiznom i pracy klientów. Finansowanie ze środków publicznych jest na minimalnym poziomie. Policzenie kosztów pobytu na ulicy natrafia na bariery wynikające ze słabego rozeznania kosztów indywidualnych interwencji instytucji państwowych oraz organizacji pozarządowych.

Po piąte, za sukces programów NM uznaje się poprawę stabilności mieszkaniowej czyli utrzymanie się w mieszkaniu, w sensie przebywanie w nim, a nie na ulicy. Inne miary sukcesu to poprawa samopoczucia, zdrowia psychicznego, radzenia sobie z uzależnieniem (co niekoniecznie oznacza całkowitą abstynencję). Nie jest to równoznaczne z uzyskaniem samodzielności osób objętych pomocą – wsparcie zarówno specjalistów jak i finansowe bywa potrzebne nadal. W polskich programach wychodzenia z bezdomności miarą sukcesu jest „usamodzielnienie” i jest ono rozumiane jako samodzielne zamieszkiwanie w lokalu bez potrzeby uzyskiwania dalszej pomocy.

Co najmniej 5 tysięcy ludzi w Polsce...

Mimo barier jest oczywiste, że program NM powinien być wdrażany, ponieważ bezwzględnie wśród ludzi doświadczających bezdomności w Polsce są tacy – bezdomni chronicznie – którzy bez niego nie przełamią bezdomności. Obecny system im nie pomaga a sytuacja, w której żyją wiąże się z codziennym łamaniem praw człowieka: brak dostępu do wody, zaspokojenia podstawowych potrzeb higienicznych, brak dostępu do podstawowych świadczeń z pomocy społecznej i zdrowotnych, brak dachu nad głową, zaburzenia psychiczne, choroby przewlekłe, wymuszona całkowita samodzielność w zaspakajaniu podstawowych potrzeb.

Więcej o bezdomności chronicznej i klientach programu NM w Polsce w badaniach projektu „Najpierw mieszkanie – rzecznicstwo oparte na dowodach”:

<http://www.czynajpierwmieszkanie.pl/publikacje/>

KONFERENCJA NA RZECZ KONSENSUSU W BEZDOMNOŚCI 5 LAT PÓŹNIEJ

[Konferencja na rzecz Konsensusu w Bezdomności odbyła się w 2010 roku podczas prezydencji Belgii w UE. FEANTSA była współorganizatorem. Celem konferencji było wypracowanie i przyjęcie wspólnego stanowiska w kluczowych kwestiach związanych z bezdomnością i polityką wobec tego zjawiska. Przygotowano kilkanaście opracowań podsumowujących debatę i badania we wskazanych obszarach. Po ustaleniach konferencji, Jury opublikowało dokument ze swoimi rekomendacjami. Podczas konferencji #mygoalisahome 2016 Przewodniczący Jury Frank Vandenbroucke odniósł się do rekomendacji wraz z panelistami. Dokumenty z 2010 min. Policy Recommendations of the Jury dostępne są tutaj:

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=88&langId=en&eventsId=315&moreDocuments=yes&tableName=events>

Frank Vandenbroucke, Szef Jury Europejskiej Konferencji na rzecz Konsensusu w Bezdomności

Celem Konferencji na rzecz Konsensusu w Bezdomności było wypracowanie i wypromowanie zgody interesariuszy w podstawowych kwestiach związanych z bezdomnością w Europie. Narzędzie jakim jest konferencja na rzecz konsensusu nic nie straciło na znaczeniu, wręcz przeciwnie, w obecnej sytuacji UE z takiego narzędzia moglibyśmy korzystać do rozwiązywania wielu wyzwań. Niemniej od 2010 roku w Europie nastąpiło wiele zmian, które wpłynęły na nasilenie się problemu bezdomności. Zaistniała więc potrzeba oceny działań podjętych od 2010 roku i modyfikacji przyjętego przed laty Konsensusu.

Kwestie objęte konsensem to: definiowanie bezdomności, kończenie bezdomności jako postulat realny, „Najpierw mieszkanie” i „Oparte o mieszkania”, migracje i bezdomność oraz partycypacja.

1.DEFINIOWANIE BEZDOMNOŚCI

Szerokie podejście do definiowania bezdomności wyrastające z ETHOS się przebiło. Jest to szczególnie ważne ponieważ pokazuje źródła bezdomności i znaczenie prewencji.

Rośnie liczba ludzi najbardziej narażonych, szczególnie podatnych. Niestety ludzie bezdomni często są wyłączeni z praktyk na rzecz grup wykluczonych, choć wprost spełniają definicję członka takie grupy np. tzw. „Youth Guarantee” wyklucza młodych bezdomnych, konwencje o niepełnosprawności wykluczają bezdomnych mimo tego, że bardzo wielu bezdomnych to osoby z niepełnosprawnością. Nawet cele strategii EU 2020 dotyczące likwidacji ubóstwa są nierelevantne ponieważ ze względów statystycznych bezdomni nie są objęci wskaźni-

kami. Jest to kontekst w którym Komisja Europejska powinna sięgnąć po ETHOS na szerszą skalę i wykorzystać tę definicję bezdomności do włączenia wszystkich grup osób głęboko wykluczonych.

Eoin O’Sullivan: Osiągnięcie konsensusu wobec szerokiego definiowania bezdomności było jednym z sukcesów Konferencji: pokazanie wielowymiarowości bezdomności, pokazanie, że to nie tylko spanie na ulicy. Etos obejmuje wiele wymiarów i jednocześnie stanowi miarę porównawczą w badaniach i obserwacjach zjawiska. Pierwszym krajem, który przyjął cały ETHOS jest Nowa Zelandia. Powstał „Ethos Light” na potrzeby badań statystycznych. Typologia Ethos jest wykorzystywana również w Ameryce i postrzegana jako wyraz bardzo pragmatycznego podejście do definiowania bezdomności.

2. BEZDOMNOŚĆ MOŻE BYĆ CAŁKOWICIE ZLIKWIDOWANA

Jest rozdźwięk między mówieniem o kończeniu bezdomności a jej faktycznym zakończeniem. Nie ma środków finansowych, nadal są kraje, które inwestują mnóstwo w schroniska i wciąż liczba osób bezdomnych w nich rośnie. To nie powód żeby przestać wierzyć, że bezdomność można zlikwidować, tylko spróbować lepiej zrozumieć dla czego rośnie, jaki jest kontekst, w którym zlikwidowanie bezdomności mogłoby być możliwe. Wydaje mi się, że powinniśmy mocniej pracować nad prewencją i potrzebujemy więcej opcji mieszkaniowych. To zadanie dla Komisji Europejskiej i FEANTSA, żeby zebrać więcej informacji o prewencji. Przesunięcie akcentu w stronę kończenia bezdomności jest widoczne w krajach zachodniej Europy. Na wschodzie wydaje się, że system schronisk nie jest na tyle drogi, żeby jego koszty stały się argumentem na rzecz mieszkań i kończenia bezdomności. Chyba inne ścieżki są potrzebne.

Robert Aldridge: Odpowiedź częściowo zależy od politycznego kontekstu, w którym działamy. Ale definicja wypracowana podczas Europejskiej Konferencji na rzecz Konsensusu w Bezdomności jest dobra. Kończenie bezdomności to pierwszy krok do niezależnego i „upodmiotowionego/empowered” życia. Kończenie bezdomności oznacza raczej aktywność niż pasywność, stałe zadawanie sobie pytania czy to co robię prowadzi do kończenia bezdomności? Nikt nie musi spać na ulicy, osoby nieintencjonalnie bezdomne mają prawo do mieszkania - to są zasady, nie konkrety, ale zasady są ważne ponieważ pokazują jak działać.

Peter Fredericksson: Zakończenie bezdomności jest możliwe, w Europie jest wiele programów, chodzi o połączenie ich i eksperymentowanie. Tuż po tym jak się „rozwiąże” problem bezdomności, tak jak w Finlandii, prewencja staje się najważniejsza. Zaraz potem tanie/dostępne mieszkania, otwarte drogi do usług społecznych dla wszystkich min. migrantów itd. Potrzebne są inwestycje w system prewencji.

3. „NAJPIERW MIESZKANIE” I „OPARTE NA MIESZKANIACH”

W połowie krajów UE prowadzony jest program Najpierw mieszkanie. Wyzwaniem jest jego upowszechnienie. Obecnie tylko kilka tysięcy ludzi bezdomnych jest w NM, a kilkaset tysięcy jest wciąż w schroniskach w oczekiwaniu na miejsce w mieszkaniu. Housing First Guide Europe (www.housingfirstguide.eu) wydaje się dobrym gruntem dla upowszechnienia, ale pieniądze też są ważne. Zastanawiam się czy fundusze strukturalne UE mogłyby pomóc.

Rachel Cortez, Komisja Europejska: Mamy dowody, że programy „Najpierw mieszkanie” są sukcesem. Dla mnie pierwszym elementem strategii wobec bezdomności powinno być zapobieganie bezdomności. Prewencja jest kluczowa: unikanie eksmisji, mieszkanie w odpowiednim minimalnym standardzie bez przeludnienia i substandardu w mieszkaniach, które zasługują na miano mieszkania. Umieszczanie ludzi z ulicy w mieszkaniach przeczy intuicji, chociaż się sprawdza. Nie ma niestety pieniędzy na takie inicjatywy – kraje nie mają mieszkań do prowadzenia takich programów. Ale komisja wspiera taki typ inicjatyw czemu dała wyraz w Social Investment Package oraz Funduszu Innowacji Społecznych z którego na takie cele można uzyskać środki. Ale mieszkania nie wystarczą, potrzebne są inicjatywy środowiskowe kontynuujące procesu włączenia społecznego.

Czy trzeba inwestować mnóstwo pieniędzy w Isniące schroniska i mieszkania wspierane tam gdzie ich nie ma czyli w Europie Centralnej, skoro doświadczenia krajów, które to zrobiły pokazują, że to rozwiązania nieefektywne i potrzebne jest Najpierw mieszkanie?

Tsemberis: „Nie wydaje mi się, że Najpierw mieszkanie oznacza mieszkanie. Chodzi o budowanie relacji z człowiekiem i to człowiek cię/pracownika prowadzi, wybiera i współkształtuje proces wsparcia. Owszem, wielu bezdomnych chce mieszkania i dlatego je zapewniany, ale najważniejsza jest RELACJA z człowiekiem i to ona nas prowadzi i pozwala zakończyć bezdomność.”

Boroka Feher, koordynatorka „Drogi z bezdomności” Erasmus+: Usługodawcy z Europy Centralnej chcą mieszkań wspieranych, na tym się koncentrują. Nie możemy zignorować ich głosu, ponieważ rekomendacje z Europy mówią, że to nieskuteczne. Nasze schroniska nie są „Isniące”, to wieloosobowe sale przepełnione ludźmi, którzy w nich przebywają tylko dlatego, że nie mają dokąd wyjść. Nie mają potrzeb zdrowotnych wymagających specjalistycznego wsparcia tylko potrzebują wsparcia w pierwszych miesiącach samodzielności. Programy „Najpierw mieszkanie” trzeba rozwijać równolegle, ponieważ

są wśród usługobiorców ludzie bezdomni chronicznie, dla których jest to jedyne rozwiązanie.

4. MIGRACJE I BEZDOMNOŚĆ

Powraca pytanie czy system pomocy dla bezdomnych powinien być dostępny dla migrantów? Ich napływ do placówek dla bezdomnych w niektórych krajach spowodował napięcia. Powinniśmy unikać konkurencji między tymi dwoma bardzo wykluczonymi grupami.

Ustaliliśmy, że nie powinno się karać niedokumentowanych migrantów korzystających ze schronisk dla bezdomnych, co niestety ma miejsce w niektórych krajach. Polityka UE promuje powroty do krajów pochodzenia. UE powinno przyjąć do wiadomości, że sektor bezdomnościowy jest jednym z kluczowych graczy w polityce migracyjnej. Wymaga to redefiniowania celów przez FEANTSA.

5. PARTYCYPACJA

Partycypacja ciągle się rozwija. Coraz częściej użytkownicy uczestniczą w planowaniu usług, jednak na poziomie tworzenia polityki jest to znacznie rzadsze. Brakuje modeli działania wykorzystujących potencjał osób bezdomnych. Organizowanie grup nacisku powoduje, że doświadczający bezdomności stają się ex-doiświadczałymi i tracą legitymację do reprezentowania bezdomnych. Lepszym podejściem jest koncepcja „ekspertów przez doświadczenie”. Jest ona za mało wykorzystywana.

6. ROLA UNII EUROPEJSKIEJ – POTRZEBA STRATEGII

Rekomendacja przyjęcia europejskiej strategii wobec bezdomności została podchwycona przez wiele organów min. Parlamentu UE i zyskała niespodziewanie duże poparcie ze strony wszystkich sił politycznych. Odbywają się nieformalne spotkania ministrów krajów UE co pokazuje, że jest konsensus w sprawie jest szeroki. Dlatego jestem bardzo zaskoczony faktem iż ponad 6 lat po Konferencji strategii nadal nie ma. Badanie, monitorowanie, gromadzenie danych, wymiana doświadczeń – to się dzieje, mamy wiedzę. Brakuje woli politycznej po stronie Komisji Europejskiej, która powinna przemyśleć swoje stanowisko i znaleźć sposoby realizacji tego zadania. Powinna powstać grupa ekspertów, którzy stworzą projekt strategii.

W wielu krajach obserwujemy wzrost bezdomności wśród młodzieży.

Boroka Feher: Potrzebujemy aby Komisja Europejska wprowadziła mocniejsze miary/wymagania dotyczące minimalnych standardów mieszkaniowych po to by wyrównać poziom między różnymi krajami. Samo mówienie o standardach, o tym, że powinno być inaczej nie wystarczy. Proszę przedstawicieli KE aby nie brali osobiście tego że mamy śmiałość mówić o tym jak wyglądają europejskie rekomendacje z „poziomu podłogi”.

PROGRAMY OPARTE O MIESZKANIA

CLARE VILLAGE, IRLANDIA

[Link: Can empty housing genuinely be converted into real solutions for homeless people?](#)

Bronagh D’Arcy, Development Director, Túath Housing, Ireland

Organizacja tej inicjatywy mającej na celu przezwyciężenie bezdomności była możliwa dzięki współpracy Dublin City Council, National Asset Management Agency (NAMA) i Agencji Mieszkaniowej. Dublin Region Homeless Executives współpracował również w pozyskaniu pustych, opuszczonych mieszkań. Wspólnym celem była odpowiedź na wzrastający problem bezdomności poprzez ustanowienie nowych ram, tak by umożliwić przydzielenie tych mieszkań w sposób trwały bezdomnym rodzinom lub rodzinom zagrożonym bezdomnością. Uczestnicy programu odbyli przed jego rozpoczęciem specjalny program treningowy dla kandydatów do wynajmu mieszkania z programu, mogą liczyć na specjalistyczne wsparcie w razie problemów. Uczestnicy programu otrzymali w pełni umeblowane mieszkania, w nieruchomości jest też najemca, który pełni funkcję „dozorcy łącznikowego” między organizacją a lokatorami.

Inicjatywa przynosi ogromne korzyści dla publicznych pieniędzy jako, że mieszkania zostały nabyte od NAMA i pieniądze publiczne zostały niejako podane recyklingowi. W ostatnim etapie inicjatywy okazało się, że utrzymywanie bezdomnych rodzin w tych mieszkaniach jest dla Państwa tańsze niż utrzymywanie ich w hotelach, gdzie mieszkali wcześniej. Koszt finansowy przeniesienia osoby do normalnego mieszkania jest istotnie niższy niż utrzymywanie tych osób w zakwaterowaniu zastępczym.

Wypracowane rezultaty nie mogłyby zostać osiągnięte bez współpracy wszystkich zainteresowanych stron, które miały wspólną wizję przeznaczenia pustostanów na mieszkania socjalne. Projekt jest zachętą do wdrażania innowacyjnych pomysłów w przezwyciężaniu bezdomności.

Jedna z mieszkanek Clare Village powiedziała: „Życie w Clare Village zmieniło moje życie. Kocham to. Tutaj jestem blisko rodziny i przyjaciół, mamy dobrego gospodarza, strzeżony parking i piękne mieszkanie. W razie potrzeby mogę też skorzystać z pomocy profesjonalistów. Byłam w lokalu dla bezdomnych, teraz dostałam pomoc i wsparcie w życiu z własnym mieszkaniem.”

Lokale dostępne w projekcie (łącznie 119):

- Jedno osobowe 37
- Dwa osobowe 80
- Trzy osobowe 2

THE DOMUSPROJECT, BELGIA

Link: [Good quality housing for very vulnerable people: the Domus project.](#)

Sara Waelbers, Housing support worker, CAW Antwerpen, Belgium

Cele projektu to zapewnienie dostosowanych mieszkań dla osób w szczególnej sytuacji, zaoferowanie niezbędnego wsparcia, współpraca z innymi ośrodkami wspierającymi, poczucie własnej godności, rozwijanie umiejętności i siły by radzić sobie bez wsparcia, kontakt z rodziną, dziećmi najszybciej jak to możliwe.

Zasoby mieszkaniowe w projekcie to 28 różnych typów mieszkań i kawalerek dla osób samotnych, par i rodzin:

- 3 kawalerki przystosowane dla użytkowników na wózkach inwalidzkich
- 2 kawalerki dla osób mających problemy z poruszaniem,
- 2 zwykłe kawalerki
- 12 mieszkań z jedną sypialnią
- 8 mieszkań z dwiema sypialniami,
- 1 mieszkanie z 3 sypialniami

Program finansowany był z kilku źródeł:

- Fundacja Króla Baudouina – Domus Fundusz:
 - prywatny kapitał: 50% kosztów nabycia i renowacji budynków
 - projekt aktywizacyjny
 - koszt mieszkań dla 4 osób z niepewnością bycia w programie
- Fundusze publiczne:
 - Region Flandrii: 50% kosztów nabycia i renowacji budynków
 - Samorząd: zespół wspierający

Osoby korzystające z projektu zamieszkują specjalnie dostosowane mieszkania. Są części wspólne: pokój spotkań z kuchnią, ogrodem, pralnią. Przywiązywana jest uwaga do dynamiki grupy: stymulowanie troski o siebie nawzajem.

Prowadzone są też otwarte dyskusje na temat zachowań, spożywania alkoholu i narkotyków, dbania o siebie: zapewnienie odpowiedniej jakości życia i bezpieczeństwa w kompleksie.

W programie oferowane jest wsparcie:

- finansowe, administracyjne, socjalne, psychologiczne
- opiekuńcze dla mieszkańców o specjalnych potrzebach – koordynacja opieki np. lekarzy, pielęgniarek, wolontariuszy, rodzin

Mieszkańcy:

- 38 osób dorosłych (średni wiek 48 lat, najmłodszy 24 lata, najstarszy 72 lata. 4 pary z dziećmi, 7 samotnych rodziców),
- 21 dzieci (średni wiek 8,6 lat, najmłodszy 7miesięcy, najstarszy 20 lat).

Nowi mieszkańcy docierają poprzez systemy opieki skierowane dla osób bezdomnych:

- lokalny zespół północnej Antwerpii
- usługi niskoprogowe
- organizację wolontariacką Kamiano
- pomoc mieszkaniową

Szczególny nacisk kładziono na chroniczną bezdomność. Dwa zespoły zajmowały się osobami o niepewnym statusie w programie. Obowiązywały zasady: zero przemocy, zwracania szczególnej uwagi na innych, szczerego omawiania zachowań.

Starano się zapewnić bezpieczeństwo mieszkaniowe:

- mieszkańcy, którzy mogą z czasem przejść do zwykłego mieszkalnictwa socjalnego (65%)
- mieszkańcy, którzy stale potrzebują wsparcia mieszkaniowego zostają dłużej, jest to dobre dla utrzymania stabilności (35% - ale to rosnąca grupa)
- są również osoby z koniecznością bardziej specjalistycznej opieki, przeprowadzający się do domów opieki lub placówek opieki dla osób starszych

W północnej dzielnicy Antwerpii współpracują wolontariusze i zawodowi pracownicy socjalni z różnych organizacji. Mieszkańcy mogą przyjść z pytaniami i problemami. Gdy pojawia się nagły problem pracownicy socjalni są gotowi do pomocy. Eksmisjom zapobiega się poprzez mediacje między najemcą a właścicielem.

W projekcie koncentracja jest nie tylko na opiece ale też na wzmacnianiu poczucia własnej wartości poprzez odkrywanie własnych zdolności. W programie uczestnicy są częścią wielkiej drużyny, klienci stają się współpracownikami. Pomagają sobie wzajemnie w naprawach, przenoszeniu rzeczy, pracach w ogrodzie.

Podsumowanie

Podczas konferencji przedstawiano inne programy rozwiązywania bezdomności oparte o mieszkania. Niektóre z nich dysponowały mniejszym zasobem mieszkaniowym niż opisane wyżej. Może to być przykład dla innych krajów, które jeszcze nie wdrożyły u siebie NM, przykład, że można realizować programy NM zaczynając od niewielkiego zasobu mieszkaniowego. Przedstawiano również programy dla różnych grup w trudnej sytuacji mieszkaniowej tzn. dla rodzin zagrożonych bezdomnością, dla osób doświadczających ulicznej bezdomności ale także dla osób opuszczających zakłady karne.

Podkreślano, że uczestnicy programów mieszkaniowych do pełnej reintegracji potrzebują pomocy profesjonalistów, dlatego tak ważne jest by przy programach współpracował wykwalifikowany zespół kompetentnych osób, w tym również psychologów ponieważ osoby chronicznie bezdomne nierzadko borykają się z problemami psychicznymi, ważnym etapem dla uczestników programów jest także poszukiwanie pracy i odpowiednie wsparcie w tym obszarze.

REDUKCJA SZKÓD = REDUKCJA RYZYKA

Link: [Housing First and Harm reduction: tools and values](#)

Muriel Allart, Coordinator of the Housing First project at SMES-B/Housing First Belgium

Program Najpierw mieszkanie i metoda redukcji szkód opierają się o te same wartości i podejście do pracy z osobami z uzależnieniami i problemami zdrowia psychicznego. Celem redukcji szkód jest zmniejszenie wpływu przyjmowania substancji na utrzymanie się w mieszkaniu i zdrowie. Redukcja szkód nie stoi w sprzeczności do abstynencji – pacjenci/mieszkańcy są wspierani bez względu na jakiego dokonają wyboru.

Stosując redukcję szkód cały czas musimy redukować ryzyko. Mamy zespoły ACT (asertywnego wsparcia środowiskowego), których celem jest redukcja ryzyka. Zatrudniamy też eksperta przez doświadczenie. Każdego nowego pracownika uczymy redukcji szkód.

Nie wymagamy od klientów zaprzestania przyjmowania substancji przed przystąpieniem do programu, dlatego musimy mieć strategię redukcji ryzyka i jednocześnie starać się być efektywnymi. Wspieramy ludzi w punkcie, w którym są. Liczymy się z ich potrzebami, życzeniami, przeszłością. Klient jest w centrum naszego podejścia. Niektórzy ludzie będą przyjmować więcej czasem ustana całkowicie ale bez względu na ich wybór wspieramy ich.

Nasi klienci:

- aktywnie uzależnieni
- 25-65 lat
- przyjmują różne substancje: alkohol, kanabis, speedy, kokainę, heroinę, farmaceutyki
- w różny sposób: połykając, paląc, wdychając, wciągając, dożylnie
- niektórzy zachowują abstynencję od jednej lub więcej substancji

To nie jest tak, że jak jesteś w mieszkaniu to problemy znikną. Pojawiają się nawet nowe np. z sąsiadami, policją itd. Czasem dochodzi do eskalacji.

Ryzyko ogólnie związane z przyjmowaniem substancji:

- Zdrowie (HIV, HCV, Syndrom Korsakowa)
- Relacje
- Wymiar sprawiedliwości
- Finanse

Ryzyko specyficzne związane z utrzymaniem się w mieszkaniu:

- Czyny
- Sąsiedztwo
- samotność

Redukcja ryzyka to coś co planujemy indywidualnie dla każdej osoby. Każdy codziennie podejmuje ryzyko, i musi jakoś je oszacować i się z nim liczyć. Nie ma społeczeństwa bez narko-

tyków, to część codzienności. Materiały informacyjne nie podlegają do przyjmowania substancji. Człowiek przyjmujący substancje to też obywatel. *Empowerment* i partycypacja.

Narzędzia interwencji/pracy:

- Nie potępiam i nie trywializuję problemu
- Miej szacunek dla tempa w jakim klienci działają
- Daj im narzędzia pozwalające redukować ryzyko
- Wspieraj ich prośby związane z abstynencją lub zarządzaniem konsumpcją
- Wspieraj ku odpowiedzialności i uczestnictwu
- Korzystaj z WRAP (Wellness Recovery Action Plan – Plan Poprawy Samopoczucia, czyt. Str. 134 „Najpierw mieszkanie w Polsce – dlaczego tak?”
<http://www.czynajpierwmieszkanie.pl/content/uploads/2016/04/Najpierw-mieszkanie-w-Polsce-dlaczego-tak.pdf>)

Takie podejście przynosi rezultaty:

- przejście od nastawienia na przetrwanie do długofalowego myślenia o przyszłości
- większa stabilizacja mieszkaniowa – utrzymywanie się w mieszkaniu zamiast na ulicy
- zwiększenie poczucia własnej wartości i co za tym idzie dbanie o siebie
- korzystanie z pomocy dla samej pomocy a nie po to, żeby dostać się do schroniska/mieszkania
- destygmatyzacja
- klienci lepiej jedzą i śpią co sprzyja zdrowiu

Aby prowadzić taki program trzeba ludzi doświadczonych i cierpliwych, ekspertów. Trzeba się szkolić. Uzależnienie jest związane z wieloma obszarami. Sieciowanie jest ważne, podobnie jak umiejętność i chęć otwartego rozmawiania o narkotykach – gdzie kupujesz? skąd masz igły? pieniądze? Nie może być tabu.

NAJPIERW MIESZKANIE W GLASGOW

Link: [Lessons learned in the Turning Point Scotland Housing First Programme](#)

Patrick McKay, Operations Manager, Turning Point Scotland, United Kingdom

Turning Point Scotland to organizacja pozarządowa, która zapewnia usługi i na podstawie doświadczeń z tego płynących stara się wpływać na politykę wobec zjawiska bezdomności/wykluczenia mieszkaniowego.

Działalność Turning Point Scotland:

- 35 usług/programów (wsparcie mieszkaniowe, opieka w domach, interwencja kryzysowa, ekonomia społeczna, odnowa społeczności lokalnych)
- w 180 lokalizacjach w Szkocji
- 8981 osób objętych wsparciem
- 18 jednostek (terytorialnie) samorządu lokalnego
- 1100 pracowników

Program NM w Glasgow realizowany przez Turning Point Scotland był pierwszym programem NM w Wielkiej Brytanii. Został stworzony ponieważ w mieście zdarzały się zgony z powodu przyjmowania narkotyków oraz zaobserwowano nawracające epizody bezdomności u osób uzależnionych od narkotyków.

„W Glasgow miasto zapewnia połowę mieszkań socjalnych, druga połowa jest zapewniana przez 66 innych „social housing providers”, więc sprzedając program Najpierw mieszkanie musieliśmy sprzedać go 66 razy”.

Kadra programu:

- Kierownik zarządzający również dwoma innymi programami stacjonarnymi organizacji posiadający kwalifikacje z zarządzania oraz pomocy społecznej
- Koordynator programu NM
- 2 pracowników z dużym doświadczeniem w pracy z osobami bezdomnymi uzależnionymi
- 3 ekspertów przez doświadczenie – osoby, które przeżyły bezdomność i uzależnienie

Zaczynają od pracy na ulicy w formule zespołu asertywnego wsparcia środowiskowego (ACT), nawiązując kontakty z potencjalnymi klientami w miejscu ich przebywania. Podczas pobytu w mieszkaniu pomoc polega na:

- zasadnicze wsparcie/praca od 9 do 20 (zdrowie i samopoczucie, zatrudnienie, pieniądze i budżetowanie, samodzielne mieszkanie np. pilnowanie kto wchodzi do mieszkania, znajomi/sieci społeczne – klucz w zapobieganiu nawrotom, klient - obywatel)
- pod telefonem 24/7
- redukcja szkód
- ważna rola ekspertów przez doświadczenie

Do programu zostały wybrane osoby, które nigdy wcześniej nie wynajmowały mieszkania. Nie chcieliśmy angażować ludzi, którzy poradziłoby sobie bez tej pomocy. W chwili przystąpienia do programu, klienci mieli wysokie notowania na skali uzależnienia Sever: heroina, również kokaina, kanabis, NPS, alkohol. Rezultaty uzyskane dzięki stabilizacji (NM): połowa klientów ustabilizowała, zredukowała lub całkowicie zaprzestała przyjmowania substancji; u połowy zaobserwowano małe różnice, w jednej czwartej raz tak raz tak (Herriot Watt, 2013). Realne problemy to regularne gubienie kluczy przez klientów, zdrowie i bezpieczeństwo, pilnowanie drzwi/gości, wpuszczanie bądź nie. Odpowiedzią na nie jest upewnienie się, że dodatkowe klucze posiada ktoś z rodziny lub przyjaciół, regularne wizyty u lekarza, współpraca z zarządcami/administratorami mieszkań.

Efekty:

- Od 5 lat realizacji programy nie było żadnej eksmisji
- Klienci są zmotywowani do utrzymania się w mieszkaniach
- Pracownicy nauczyli się żyć z ryzykiem i je zmniejszać tam gdzie mogą

- Przyjmowanie substancji odbywa się w bezpieczniejszych warunkach (sterylne strzykawki itd)

Doświadczenia/porady:

- Zaangażuj jak najwięcej interesariuszy od samego początku min. Policję
- Asertywne zespoły środowiskowe (uliczne) ważne szczególnie podczas kierowania/przyjmowania do programu
- Jasno komunikuj, że klienci nie muszą przestać przyjmować substancji
- Zaangażuj ekspertów przez doświadczenie

SHARED SOLUTIONS – KOPRODUKCJA USŁUG

Koprodukcja to wypracowanie kształtu usługi czy polityki wobec zjawiska na podstawie głosów różnych zainteresowanych aktorów. To nie to samo co konsultacje społeczne bo konsultacje to tylko zbieranie opinii, w koprodukcji uczestnicy są w większym stopniu włączeni w planowanie. To coś łączącego konsultacje i partycypację. „Shared solutions” to jeden z modeli koprodukcji usług stosowany w Szkocji min. do planowania usług dla osób bezdomnych.

Koprodukcja to cykliczne warsztaty interesariuszy polegające na budowaniu konsensusu w oparciu o demokratyczne narzędzia: każdy może się wypowiedzieć, każdy może się ustosunkować do innej opinii. Metoda sprawdza się to przy tak złożonych problemach jak bezdomność, ponieważ wzmacnia współpracę między ludźmi o bardzo różnych interesach, pochodzących z różnych instytucji, pomaga zrozumieć wzajemnie wyzwania przed którymi stoją, pokazuje, że wszyscy mają jakieś zasoby i mają równe prawo do ich wyrażenia - nikt nie jest ważniejszy. Do zachowania dynamiki metody – równości - ważne są nawet zewnętrzne oznaki, np. prosimy profesjonalistów, żeby nie przychodzili pod krawatami. Konieczna jest też

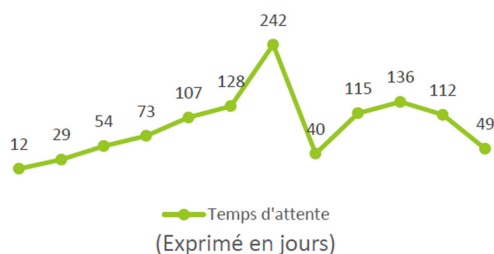
moderacja i facilitacja – dyskusje różnych ludzi między sobą np. osób bezdomnych i urzędników państwowych bywają trudne i wymagają czasu. Rezultaty nie przychodzą szybko.

Koprodukcja wygląda tak: Siadamy w kilku grupach do stołów i mówimy co nam się wydaje ważne w danej sprawie np. jak powinien wyglądać regulamin noclegowni. Po przegadaniu propozycji w grupach zapisujemy je na karteczkach, które przyczepiamy do ściany. Każdy uczestnik zaznacza, która opinia z karteczek jest dla niego najważniejsza. Opinie które dostaną najwięcej głosów stają się tematem kolejnych dyskusji w grupach. Uczestnicy sami decydują, do której grupy chcą się przyłączyć. I od nowa.

WYCINKI

Nie tak łatwo zaangażować klienta do NM

Program „Najpierw mieszkanie” dla osób młodych uzależnionych od substancji realizowany w Brukseli przez organizację Samusocial. Samusocial zapewnia tradycyjne usługi dla osób bezdomnych w systemie drabinkowym. Mimo tego organizacja zdecydowała się na prowadzenie jednego projektu metodą NM. Na wykresie przedstawiono liczbę dni od pierwszego kontaktu zespołu z potencjalnym klientem do zaangażowania klienta (przeniesienia się do mieszkania):

Prezentacja Laurence Bourguignon, Samu Social Brussels,

Jak przekonać pracowników do NM?

„Jeśli nie możesz pokonać wroga przyłóż się do niego”.

Przedstawiciel fińskiej Armii Zbawienia, która będąc usługodawcą bardzo tradycyjnym zdecydowała się na dostosowanie funkcjonowania swoich placówek do modelu „Najpierw mieszkanie we wspólnym budynku” został zapytany jaki czynnik o tym zdecydował, co przekonało pracowników i zarząd organizacji do takiej zmiany. Odpowiedział, że zmiana była warunkiem otrzymania pieniędzy – Finlandia w 2008 roku przyjęła i realizuje całościową strategię wobec bezdomności opartą o paradygmat „Najpierw mieszkanie” – oraz, że przełożony organizacji dał taki rozkaz.

“Na początku wszyscy byli zaciekawieni programem, problemy pojawiły się później. Zobaczyli, co dzieje się z człowiekiem jak

dostaje przyzwoite mieszkanie, zobaczyli, że to możliwe, że może je dostać. Zobaczyli jak program działa w innych miejscach na świecie. Pokazanie pracownikom sukcesu osób, w których życiu bez programu nic by się nie zmieniło, pokazanie ile zasobów mogą zmobilizować spowodowało, że zaczęli być bardziej optymistyczni nawet jeśli napotykali trudności.”

Nie chodzi o ekonomię, chodzi o ludzi

„Trudno jest udowodnić, że NM jest naprawdę tańsze. Nie koncentrujemy się efektywności kosztowej tylko podkreślamy, że jest najbardziej efektywne. Ekonomia to nie wszystko. Znaczenie ma to, że NM oznacza lepsze życie dla ludzi ulicy, a chcemy im dać pełne życie. Będziemy skuteczni jeśli będziemy pracować intersektorowo. Europa może więcej.”

„Jesteśmy przyzwyczajeni do pracy swoimi sposobami. Czuje się napięcie w pokoju, widać, że ludzie się boją, każdy pracuje po swojemu. Ludzie sektora muszą pracować więcej i więcej żeby wygrać środki, których jest coraz mniej. Muszą konkurować, bo inaczej nie przeżyją. A relacje są najważniejsze. Trzeba spotkać się, zostawić za drzwiami swoje interesy instytucjonalne, wejść z czystą kartą”

„Sektor bezdomności nie skończy bezdomności, to nie w naszych mocach. Musimy uderzać do innych sił, bo to zjawisko społeczne. Koszty mieszkań rosną niesamowicie we wszystkich krajach, młodzi ludzie są w zupełnie innym punkcie niż ja byłam w ich wieku. Ma to konsekwencje dla bezdomności.”

„700 000 Belgów gra w krajowej loterii. Dzięki tym pieniądzom możemy zrobić bardzo dużo dla ludzi wykluczonych: 200 000 000 EURO rocznie jest inwestowane w ważne cele społeczne. Przeznaczamy coraz więcej na akcje solidarnościowe zwiększające dostęp do edukacji, służby zdrowia. Sfinansowaliśmy też program „Najpierw mieszkanie”. Jestem dumny z tego, że od początku uczestniczymy w tym przedsięwzięciu. Po dwóch latach programu ludzie są zintegrowani i jesteśmy z tego dumni.”